

10. Телефанко О. Патріарху самбірських художників – 85 / О. Телефанко // Голос Самбірщини. – 1996. – № 24. – С. 1.
11. Товариство самбірських художників. Виставка : живопис, графіка. – Львів, 1989.

Статья посвящена деятельности и творчеству художника и педагога Николая Васильевича Прокопенко из города Самбора, что на Львовщине. Раскрыто его влияние как главного художника и наставника на молодых художников второй половины XX века.

Ключевые слова: художник, творчество, жанры, условность, общественное credo.

The article is dedicated to the artist and teacher Nicholas V. Prokopenko from Sambor city, Lviv region, his activities as a major artist and mentor young artists of the second half of the twentieth century.

Key words: artist, creativity, genres, convention, social credo.

УДК 391

ББК 85.126.6 (4 Укр)

Мирослава Ветоха-Копадзе

ДИЗАЙН СПОРТИВНОГО ОДЯГУ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті визначено місце, роль і значення феномену спортивної моди в соціокультурних процесах кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. Простежено історичну еволюцію змістового наповнення поняття “спортивний однострій”, досліджено його природу, характерні особливості та функції. Зроблено детальний опис чоловічих і жіночих одностроїв західноукраїнських спортивних і стрілецьких організацій.

Ключові слова: однострій, спортивний однострій, січовий однострій, спортивно-стрілецькі групи.

Спорт і його розвиток завжди залежні від соціально-економічних умов загальносуспільного розвитку. В історії Західної України, зокрема останніх двох століть, ці умови періодично змінювалися. Характерними були періоди Австро-Угорської імперії (1772–1918), Української Народної Республіки (1918–1919), Польської держави (1920–1939).

Загалом явище зародження і розвитку спортивної моди заслуговує пильної уваги та всебічного аналізу, що важливо як для історичного пізнання й наукового прогнозування, так і для практичного застосування в індустрії моди, яка переживає період становлення в Україні. Саме це зумовлює актуальність нашого дослідження. Хронологічні межі роботи охоплюють період з кінця ХІХ ст. до початку Другої світової війни. Цей час характеризується стрімким науково-технічним, індустріальним розвитком суспільства й супроводжується кардинальною зміною стандартів людського буття, у тому числі й у сфері моди.

Досліджуючи особливості зародження та функціонування спортивної моди в Західній Україні, опираємося на загальні дослідження історії спорту, праці вітчизняних і зарубіжних учених з історії моди та моделювання одягу. Багато інформації щодо спортивного життя українців першої третини ХХ ст. ми знайшли в тематичних публікаціях тогочасної галицької преси.

За часів Австро-Угорської імперії діяла конституція, яка сприяла розвитку спортивного життя. Тому наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. уперше стало можливим дослідження однострою українських спортивних товариств, зокрема таких, як львівський “Сокіл”, “Сокіл-Батько”, “Луг”.

У середині ХІХ ст. зі Львова – столиці Галичини – починається поширення спортивного руху на всю територію України. Стрімкий розвиток різних видів спорту, у свою чергу, породжував проблему створення відповідних їм одностроїв.

Формування спортивних строїв у Львові відбувалося під впливом Заходу й було невід’ємним від загальних тенденцій, які домінували в Європі. Як відомо з публікацій першої половини ХІХ століття (Уокер Д. Ігри і спорт. 1834), особливо поширеним видом спорту була гімнастика, у зв’язку із цим інтенсивно розвивався гімнастичний спецодяг.

Популярність гімнастики й гімнастичного спецодягу була настільки високою, що впливала на тогочасну масову моду. Першочерговими критеріями для вибору костюмів стали доцільність, функціональність, зручність, тобто такі вимоги, які були характерні для спортивного одягу.

Тенденції спортивної моди диктували Лондон і Париж. Тому в 1900-х рр. у львівській моді панували модерн та арт-деко, які вплинули на художні властивості спортивного гімнастичного однострою.

Велика увага до розвитку спорту не могла не зацікавити тогочасних модельєрів. У ХХ ст. спортивний стиль набуває розповсюдження на теренах Західної України. Якщо наприкінці ХІХ століття він пов'язаний лише з потребами спорту, то пізніше входить у високу європейську моду. У 1930-х рр. спортивний стиль набуває вираження у вихідному вбранні.

Рис. 1.

Одяг виготовлявся у фірмах і майстернях. У 1894 р. був створений проект одягу українських “соколів”, який виробляли українські фірми, найвідомішими серед них були “Рукодільня кравецька Василя Гресяка”, кравця В.Гнаткевича, “Кравецька робітня Дмитрия Ковальського”.

До кінця ХІХ ст. уже сформувалися основні сучасні вимоги до взуття, однак у галузі спортивного існувала деяка невизначеність. Футболісти грали у звичайних черевиках, ковзанярі прив'язували до таких черевиків ковзани. Навіть на початку ХХ ст. учасники олімпіад взували звичайні сандалі або капці [4, с.90]. Тільки в 1920-х роках спортивне взуття почало відрізнятися від звичайного. Спортивні магазини пропонували черевики для лиж, футболу, “буцики” для легкої атлетики із шипами або без них, взуття шкіряне й полотняне для фехтування, тенісу тощо (рис. 2). Чимало підприємств виготовляло й інше спортивне взуття, зокрема, фабрика Т.Процишина.

Польський “Сокіл” навіть створив спеціальну комісію “мундирову”, яка розробила святкові строї для чоловіків і жінок. Безперечно, цей польський однострій мав деякий вплив на одяг українського “Сокола”.

Таке блискавичне поширення пояснюється, передусім, масовим залученням широкої громадськості до фізкультури й спорту. Популярність спортивних змагань і присутність на них жінок вимагали відповідного вбрання. Для цього модельєри виготовили спеціальні строї, які можна було одягати й на світські прийоми.

Аналізуючи костюми змагунів [1], слід зауважити, що спортивний одяг тієї доби мав різновид форменого вбрання. Члени товариств на початку століття використовували два типи одягу: святкову та для гімнастичних занять. Українська вишивка й народні строї увійшли в моду української народної суспільності [2] (рис. 1).

Перша організація, яка в 1900–1914 рр. запровадила спортивний одяг, використовуючи вишите вбрання, була “Січ” на чолі з Трильовським. Великого значення одностроєм надавав український “Сокіл” та інші національні товариства.

Вбрання можемо розділити на декілька основних груп, а саме: для членів “Сокола”, “Січі”, “Пласту”, спортивних об'єднань, січово-стрілецьких, військових формацій. Усі вони використовували вишиті сорочки [3].

Рис. 2.

Володимир Лавриновський у 1894 році подає детальний опис однострою для українських “соколів”. Згідно з визначенням, він повинен був виглядати так: шапка, кафтан і штани з темного вовняного сукна. На пілочці має бути 10 гудзиків і шнурів, рукава вільного покрою. Кишені без клапанів, допускаються внутрішні. Штани можуть бути заширокі, проте не вузькі. Ремінь чорний з металевою монограмою. Сорочка синього кольору, вільного покрою з коміром у формі стійки, краватка не передбачається.

Рис. 3.

ж убранні. У містах, де одягалися по-міському, бракувало однострою для “Січей”. Тому союз затвердив такий однострій: довгий жупан зі світлого сірого сукна, з такого ж сукна широкі штани, які заправлялись у чоботи. На жупані були чорні петлиці, рукави закінчувалися чорними випусками. Шапка з того ж самого сукна з вишитим чорним шликком. На шапці спереду – червоне перо, прикріплене восьмикутною січовою зіркою. Сорочка обов’язково вишивана. Поверх жупана – січова стрічка, перекинена з правого плеча через груди на ліве стегно.

Січовий однострій був наближений до козацького, існували відзнаки. Це були кольорові стрічки, які носили через праве плече на ліве стегно. Стрічка звичайного члена “Січі” була темно-червоного (малинового) кольору шириною 10 см. Стрічки представників старшини були такими ж широкими.

Стрічка кошового була синьо-жовтою, осавули – синьою, а по її боках жовті смужки шириною 1,5 см. Стрічка писаря була синьо-червоною, скарбника – жовто-червоною, чотарів – червоною зі смужками шириною 1,5 см по боках. Усі стрічки були з гарної міцної вовни з написом “Січ”. Спільна “Січ” мала обов’язково дотримуватися народного одягу свого села. На капелюсі чи шапці кожний “січовик” повинен був мати червоне перо, пришилене січовою металевою зорею.

За жіночий однострій “січовичок” використовували народні строї, тільки на січових святах додавалася малинова стрічка з написом “Січ”, що дуже добре вирізнялася на народному одязі [5].

У 1910–1920 роках у Галичині починає розвиватися скаутський рух. Перші польські скаутські дружини виникають при товаристві “Сокіл-Матір”, яке займалось їхнім обмундируванням за зразком англійських традицій. Чоловічий святковий однострій включав сорочку, краватку, короткі штани, гетри, взуття. Для святкового вбрання використовувався звичайний піджак.

Однострій українських пластунів був прийнятий за пропозицією Думи (Зиновія) у 1913 році. До нього входили поколінні штани, наплічник, пляшка, палиця (рис. 4).

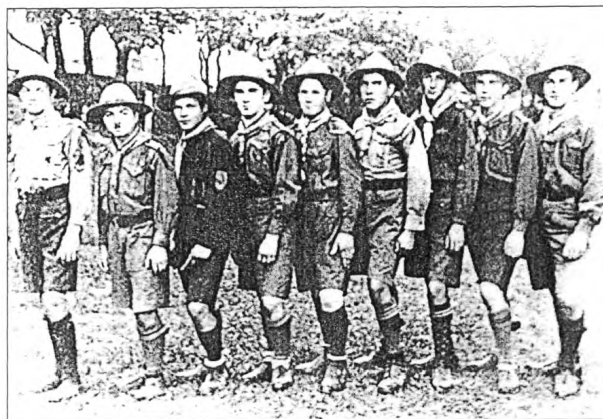

Рис. 4.

Одяг спортивно-стрілецьких груп формується в 1910–1913 роках. Таких груп було декілька. Фотографії, що збереглися в архівах, свідчать про певні мілітарні впливи з боку англійських колоніальних військ як щодо кольору, так і стосовно крою та головних уборів [6]. Стрілецький однострій для чоловіків виглядав так: сіра блуза з відкладним коміром, штани довжиною нижче коліна, закінчені пряжками. На голову одягався шолом із такого ж сукна, який формою нагадував капелюх. Поверх блузи пов'язували шкіряний пояс з гачками на “хлібник” чи польову пляшку. Жіночий стрілецький однострій виглядав таким чином: широкий, з одного боку трохи піднятий вгору, капелюх сірого кольору, сіра спортивна сорочка, пояс, спідничка.

У той самий період створюється нова формація “Українські Січові Стрільці”. До вже існуючого стрілецького однострою Дмитро Катамай запропонував шапку “Мазепинку”. Саме це вбрання стало символом українців у новій епосі боротьби за незалежність.

Рис. 5.

Убрання спортивно-мілітарних товариств базувалося на деформаціях і трансформаціях “френчу-куртки”, що застібалася біля комірця і мала чотири накладних кишені; могла підперізуватися ремнем (рис. 5).

З розпадом Австро-Угорської імперії після подій Першої світової війни актуалізувалося питання про одяг українських військових формацій. До його створення було залучено проєктантів і виробників Німеччини та Австрії. Спершу було обмундировано козацьку дивізію “Синьожупанників”, а в Австрії – формацію “Сірожупанників”, убрання яких базувалося як на історичних етнографічних зразках, так і на тогочасних функціональних потребах.

Згодом створюються нові спортивні українські організації повоєнної доби. До них входять товариства з трьома різними назвами: “Січ”, “Луг” і “Братство”.

Однострій “луговика” складався з довгих штанів, черевиків, гімнастерки з двома кишенями й коміром з вилогами, кашкета та ремня. Керівництво “лугових” організацій у містах та провінції приділяло значну увагу всім деталям одягу. У часи діяльності “Лугу” було перероблено вбрання для жінок. Жіночі костюми для вправ виглядали як вишиті стилізовані жіночі сорочки із запаскою.

Однострій спортивного товариства Української Поступової Молоді імені Михайла Драгоманова ґрунтувався на національних традиціях і кольорах цього навчального закладу.

Ще до одного не менш цікавого розділу в історії спортивного однострою належить спортивно-руханкове вбрання. З 1930 року спортивні модельєри почали проєктувати одяг для окремих дисциплін.

Наприкінці ХІХ ст. полювання перетворюється з панської розваги на своєрідний вид спорту, який мав чіткі правила. Однак єдиного мисливського строю не існувало, як не було й загального для всіх мисливського товариства. Відмінність в одностроях диктувала специфіка полювання, обов'язковим було взуття підвищеної якості та прохідності й модні на той час капелюхи. Широко розповсюдженими були елементи чоловічого мисливського туристичного вбрання, до нього належали чоботи або черевики, шкарпетки до колін, штани, жилет, капелюх, куртка, плащ.

Ще від самого початку зародження спортивного одягу набув популярності тенісний стрій. Мода на нього прийшла з Англії. Спершу чоловічий стрій складався із штанів і сорочки, а також взуття білого кольору, а жіночий – зі святкового звичайного одягу.

Згодом в Європі створюють спеціальний одяг і для тенісисток – вільного крою з короткими рукавами біла сукня, легке спортивне взуття. Таке вбрання вдягають під час показових зустрічей.

Ще одним видом спорту, який на той час потребував свого однострою, була гімнастика. Заняття гімнастичними вправами вимагало абсолютно нового зручного вбрання. У 1862 р.

з'являється гімнастична сорочка з полотна, яка набуває широкого використання (рис. 6). Згодом вона була модифікована в гімнастерку для воїнів Росії та СРСР.

Рис. 6.

Поступово починає вироблятися оригінальний спортивний одяг для чоловіків, який включає в себе взуття, штани й футболку.

У період 1880–1890-х років – часи захоплення велосипедним спортом – починає формуватися жіночий спортивний костюм. Основне, чому надавали значення, – це покрій, який мав забезпечити вільність руху. Головною деталлю костюма була спідниця-штани, особливість її в тому, що крій проглядався тільки під час ходьби.

Жіночий стрій “Сокола”, призначений для вправ, складався з блузки й “шарварків” у вигляді спіднички синього кольору. Блузка мала квадратний виріз горловини, рукави довжиною $\frac{3}{4}$. Також були чорні панчохи й гімнастичні туфлі. Великі зміни в жіночому костюмі відбулися в роки Першої світової війни.

Інтенсивне заняття спортом жінок почалось у 1920–1930 роках, коли модельєри запропонували вільний і зручний одяг. Такий стрій складався із “сорочини”, штанів і капців. “Сорочина” з білого трикотажу без рукавів (по суті майка). По горловині й проймах була обшита синьою смужкою 0,5 см. Штани звичайного крою із синього трикотажу підперізувалися поясом шириною 3 см. Капці були із чорної шкіри або із сукна без підборів. До них треба було вбирати чорні шкарпетки. Існував окремий жіночий гімнастичний однострій “С.-Б.” і в 1930-х роках. Стрій складався з блузки, спіднички, крайки, хустини на голову та капців. Блузка з білого полотна могла бути вишита на рукавах у чорних і вишневих барвах. У вишивках не можна було допускати жодних змін. Спідничка була вишневого кольору. До неї належали чорні короткі шортики, які одягалися під спідницю для вільного виконання вправ. Капці були такими ж, як і в чоловіків, але без шкарпеток [6].

Важливим у дослідженні спортивного строю є вивчення творів загальноісторичного та загальноетнографічного характеру, у яких хоча б побіжно описувався стрій. Вони дають підстави стверджувати, що розвиток строю в Галичині відбувався в тісному зв'язку з європейськими культурами, зберігаючи ознаки традиційного костюма. Практичний досвід спортивного спецодягу Галичини був перерваний у 1939 р. через відомі суспільно-політичні та воєнні події. Надалі, відколи Західна Україна увійшла до складу УРСР, цей процес здійснювався вже в інших умовах й отримав відповідне загальне спрямування, унаслідок чого цілковито обірався його зв'язок з довоєнними тенденціями.

Однак факти історичного минулого в галузі дизайну спортивного одягу, без сумніву, зберігають своє важливе значення як для теорії, так і для практики сучасного дизайну.

1. Nowakowski T. Armia Austro-Węgierska 1908–1918 / Tomasz Nowakowski ; il. Maciej Lewik. – Warszawa : Fenix, 1992. – 115 s.
2. Автомобільні перегони у Львові // Спортові вісти. – 1933. – Ч. 8. – С. 1.
3. Боберський І. Забави і гри рухові / І. Боберський. – Львів, 1904. – 31 с.
4. Буровик К. Родословная вещей / Ким Буровик. – М. : Знание, 1985. – 223 с.
5. Військові урядовці та адміністративні старшини Армії УНР 1919–1922 рр. : однострої, відзнаки, ранги // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2002. – Числ. 8–9. – Част. 1. – С. 118–132.
6. Вімбледон // Змаг. – 1937. – Ч. 22. – С. 8.
7. Гайдучок С. З нагоди одного ювілею / С. Гайдучок // Сокільські Вісти. – 1930. – Ч. 5–6. – С. 3–4.
8. Галицько-Український полк ім. Богуна // Однострій. – 2000. – № 4. – С. 5–6.
9. Український народний одяг XVII–XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського. – К. : Наук. думка, 1988. – 272 с.
10. Історія українського війська / [Гриневич В., Гриневич Л., Колісник Р. та ін.] ; упоряд., передм. Дашкевич. – Львів : Світ, 1996. – 840 с.
11. Керницький І. Король стрільців / І. Керницький. – Львів, 1943.
12. Крип'якевич І. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатович. – Львів, 1936. – 574 с.
13. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Л. Кун ; пер. с венг. ; [под общ. ред. и с

- предисл. В. В. Столбова]. – М. : Радуга, 1982. – 399 с.
14. Нога О. П. Світ львівського спорту 1900–1939 рр. : спортдосягнення, товариства, архітектура, вбрання, мистецтво / О. Нога. – Львів : Українські технології, 2004. – 784 с.
 15. Порядок строю соколиного. Марця 1894 // Календар “Сокіл” на 1897. – Львів, 1896. – С. 48–49.
 16. Проблемы дизайна в костюме : межвуз. сб. науч. тр. – М. : МГТА, 1992. – 80 с. : ил.
 17. Расине О. Иллюстрированный атлас истории моды / Огюст Расине. – М. : Эксмо, 2008. – 301 с.
 18. Спортивне Товариство “Україна” // Львівські вісті. – 1942.
 19. Трильовський П. Гей, там на горі “Січ” іде! / П. Трильовський // Пропам’ятна книга Січей. – Канада, 1965. – 432 с.

В статтє определено место, роль и значение феномена спортивной моды в социокультурных процессах конца XIX – первой трети XX века. Прослеживается историческая эволюция содержательного наполнения понятия “спортивная униформа”, сделано исследование ее природы, характерных особенностей и функций. Подробно описано мужские и женские униформы западноукраинских спортивных и стрелковых организаций.

Ключевые слова: форма, спортивная форма, сечевая униформа, спортивно-стрелковые группы.

The article describes the place, role and significance of the phenomenon of sports fashion in the social and cultural processes of the late XIX – the first third of the XX century. The historical evolution of content of the term “sports uniform” is traced, its nature, role and features are studied. The researcher made a detailed description of male and female uniforms of West-Ukrainian shooting sports groups.

Key words: uniform, sports uniform, Sich uniform, shooting sports group.